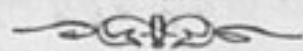

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՈՒ ՊԱՏԱՆՔԸ ԹՈՒՐԻՆՈՅԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ ՄԷՁ

Սորպոնի ուսուցիչներէն Պ. Տըլաթ , ապրիլ 21ին , Գիտութեանց Ակադեմիային հաղորդեց խիստ հետաքրքրական տեղեկութիւն մը , որոյ նիւթն էր «Քրիստոսի պատկերը Թուրինոյի Ս. Պատանքին վրայ» :

Յայտնի է թէ Թուրինոյի Մայր եկեղեցիին մէջ կը դաճուի թանկագին նշխարք մը , դեղնած կտաւ մը , որ իր վրայ կը կրէ նկարներ եւ զոր կը նկատեն ու կը յարգեն իբրեւ Քրիստոսի բուն պատանքը :

1898ին , ցուցադրութեան մը միջոցին , Ասպետ Բիա լուսանկարեց Ս. Պատանքը խիստ յաջող կերպով : Այս լուսանկարը դարմանալի իրողութիւն մը երևան բերաւ , որ շատերէն հրաշքով միայն կրնայ մեկնուիլ : Պատանքին անորոշ բիծերը տուին ապակիին վրայ՝ տարածուած մարդու մը խիստ որոշ ու իրաստուեր (positif) կրկին պատկերները , որոնք կը ներկայացնեն միեւնոյն մարդը , մին երեսի կողմը ձեռքերը խաչաձևած մարմնոյն վրայ , միւսը կռնակի կողմը : Այնպէս կերելի որ անկենդան մարմինը դրուած է կտաւին վրայ , եւ յետոյ միւս կէտը գլխուն վրայէն՝ մարմնոյն երեսի կողմը ծածկուած , դարձեալ մինչև ոտքերը : Որպէսզի կարելի ըլլայ ընդունիլ իրաստուեր լուսանկար մը , պէտք է որ բիծերը իրենք ներկայացնեն հակաստուեր (negatif) պատկեր մը , այսինքն տեսակ մը լուսանկար իրական մարմնէ մը կտաւին վրայ առնուած , ինչպէս ապակիին վրայ (1) : Այս կէտը երկար քննութեան ու քննադատութեան տեղի տուաւ , եւ , ինչպէս կը պատահի շատ անգամ այս տեսակ պարագաներու մէջ , կարծիքները բաժնուեցան երկու որոշ խումբերու , ոմանք պատկերներն ընդունեցին իբրեւ արտաքոյ կարգի եւ վերամարդկային , ուրիշներ պնդեցին թէ պատանքը կը կրէր պարզ նկար մը միայն , պատրաստուած 1353ին կեղծարարի մը կողմանէ , որ խոստովանած պիտի ըլլայ , ըստ ոմանց , Տրօսի եպիսկոպոսի մը :

Պ. Վինետն , պատրաստիչ Սորպոնի մէջ , զբաղեցաւ այս խնդրոյն ուսումնասիրութեամբ , հիմնուելով այն լուսանկարին վրայ զոր իրեն յանձնեց Ասպետ Բիա : Մանրադննին քննութիւն մը եւ սեղմ հետեւութիւններու շարք մը կը ներեն արդարեւ հաւատալ , որչափ կարելի է

(*) Որպէսզի մեր ոչ-լուսանկարիչ ընթերցողները լաւ հասկնան այս էական կէտը , փութանք ըսել որ իրական պատկերի մը՝ լուսանկարի ապակիին վրայ փոխանձուած պատկերին մէջ (negatif զոր մենք թարգմանեցինք հակաստուեր) սեւ են այն տեղերը , որոնք յետոյ ձերմակ կըլլան լուսանկար պատկերին վրայ (թուղթին վրայ) եւ ձերմակ անոնք որոնք սեւ կըլլան , այսինքն լուսանկարին ճիշտ հակառակ դոյնը :

հաստատական ըլլալ այսպիսի խնդիրներու մէջ, թէ թուրինոյի այս նշխարքը վաւերական է եւ է՝ այն կտաւը՝ որով պատեցին Քրիստոսի մարմինը։ Պատկերներուն վերին աստիճանի բնական, իրական ու անխընամ դիրքը, մեռնողի մը, մանաւանդ երկար տառապանքներէ յետոյ մեռնողի մը ցոյց տուած արտայայտութիւնը՝ վեհ ու խորհրդաւոր ներշնչումով մը, փուշէ պսակին հետքերը՝ գլխուն ետեւի կողմը, փոխանակ դադաթին վրայ ըլլալու, կուրծքին, կոնակին ու յետնակողմին վրայ վէրքի նշանները, ձեռքին գամերը մխուած՝ դաստակին մէջ եւ ոչ ավերուած մէջ, մտաւ մասերուն մերկութիւնը, ձաղկումին հետքերը՝ որ Հոովմայեցւոյ խարաղանին ծայրը գտնուած տափակ կապարին հարուածը միայն կրնայ բացատրել, եւ ուրիշ մանրամասնութիւններ, ցոյց կուտան որ պատկերները միջին դարու մէջ կեղծ նկարչի մը գործը չէր կրնար ըլլալ։

Ուստի Պ. Վինեօն կեղծութեան մը ենթադրութիւնը մի կողմ թուողուց։ Կը մնար հրաշքը, էն դիւրին միջոցը, որով կարելի է լուծել այսպիսի անլուծելի խնդիրներ։ Եւ որովհետեւ հրաշքին բանալին գիտութիւնն է, պ. Վինեօն վստահօրէն դիմեց տարրաբանութեան, քիմիական նիւթերուն՝ անկենդան մարմնոյն հետ ունեցած հաղորդակցութեան յառաջ եկած տեսակ մը նկարում ենթադրելով, եւ օգնութեամբ Պ. Քիլսոնի, կրկնիչ Բազմարուեստեան վարժարանին մէջ, ձեռնարկեց այս փորձին։ Քրիստոսի թաղման պարագաներն նկատողութեան առնելով։

Քիմիա-լուսանկարչական փորձերը յանդած են արդէն սա ճշմարտութեան թէ, քիմիական վերածխումներ լուսանկարի ապակիին վրայ կազդեն։ Ծաճանշաղդական (radio-actif) մետաղներ, ինչպէս բաթիօմը, (radium) կարճակեն թրթռումներ, որ ճիշտ լոյսին պէս կը ներգործեն լուսանկարի ապակիին վրայ։ ՊՊ. Վիլսոն եւ Քիլսոն առնելով մետալ մը կամ խորտուբորդ առարկայ մը ծածկուած զինկի փոշիներով, որ քիմիապէս ներգործող մարմին մ'է, եւ այս առարկաները լուսանկարի ապակիներուն մօտիկը դնելով, յաջողեցան ընդունիլ ապակիին վրայ ճշմարիտ հակաստուերներ, կատարելապէս կաղապարուած, այս գործողութեան ենթարկուած առարկաներուն վրայէն։

Ասի հաստատելէ վերջ, այս պարոնները ինքզինքնին դրին բնախօսական ու տարրաբանական այն պայմաններուն մէջ, ուր կը գտնուէր Քրիստոսի մարմինը։ Արդ, որովհետեւ Քրիստոսի թաղման ասին իւղ եւ հալուէ գործածուած էր, միւս կողմանէ դիտնալով որ՝ մարմին մը յետ երկար տանջանաց, ինչպէս Քրիստոսինը, կը ծածկուի տենդային քրտինքով մը, որ անմիջապէս կսկսի արտաբերել անուշադրակային շոգիներ, առին հալուէի եւ իւղի խառնուրդով թրմուած կտաւներ, որոց վրայ ազդել տուին բնամէզի՝ որ մեծ քանակութեամբ տենդային

քրտինք կը պարունակէ՝ խմորումէն յառաջ եկած անուշադրակային շողիներ : Անուշադրակային շողիները գորշ գոյն մը կուտան հալուէի խառնուրդին , կարմիրի վրայ , սպտանքին վրայ երեւցածին նման , գոյն մը որ կը յիշեցնէ չորցած հին արիւնի մը երեւոյթը : Այս գոյնը , ըստ տեղւոյն , աւելի կամ նուազ զօրաւոր կըլլայ , վասնզի տպաւորութիւնը այնքան զօրաւոր կըլլայ , որքան մարմնոյն մասերուն ու կտաւէին միջեւ գտնուած միջոցը նուազ կըլլայ :

Այս արդիւնքն ունենալու համար պէտք է որ մարմինը ո՛չ լուացուած , ո՛չ օծուած , ո՛չ ալ կտակերով սեղմուած ըլլայ : Պ. Տըլատ կըսէ թէ այնպէս եղած է , այսինքն մարմինն ուրբաթ իրիկուան դէմ խաչէն վար առնուելով առժամապէս թաղուած է , օծումը կիրակի օրը կատարելու պայմանաւ , եւ թէ իւղաբեր կիները ա՛յդ սպառնաւոր վերեզման դացին :

Պէտք է նաեւ որ մարմինը երկար ատեն սպտանքին մէջ չմնայ , այս մասին ամեն քրիստոնեայ համաձայն է արդէն որ կիրակի օրը դերեզմանը պարապ էր :

Ահա պ. Վինեօնի (1) ասպացոյցները , զորս Պ. Տըլատ ներկայացուց Ակադեմիային : Հարկ չկայ ըսել թէ գիտապէս բացատրուած այս սպտանքին խնդիրը խորին տպաւորութիւն մը ներգործեց իր ունկնդիրներուն վրայ , թէեւ Ակադեմիոյ գիտնական անդամներն չուղեցին կատարելապէս համոզուիլ , մէջ բերուած ասպացոյցներուն եւ փաստերուն դէմ վերադարձումներ ու գիտողութիւններ ընելով : Ի մէջ այլոց , Պ. Պէքրէլ , նշանաւոր տարրագէտ , հակառակ պ. Վինեօնի եւ իր աշխատակցին ասպացոյցներուն՝ միջին կամ աւելի վերջին դարու գործ մը կը նկատէ զայն , ինչպէս Բարիդի Աղզ. Մատենադարանին վերատեսուչ Պ. Տըլիլ , նման Կանոնիկոս Շըվալիէի եւ Աբբայ Լալոսի :

Թուրինոյի սպտանքին մասին այսպէս հակասակ կարծիք յայտնողներն անշան թիւ մը չեն կազմեր , եւ մանաւանդ անոնք կը վերաբերին գիտնական դասուն : Բայց Թուրինոյի կտաւը դեռ հեռի է բոլորովին իր դատը կորսնցնելէ . անիկա ալ իր զօրաւոր պաշտպաններն ու կուսակիցներն ունի : Կըսեն թէ , աւելի հեշտ է պատկերներու վաւերականութիւնն ընդունելը , քան կեղծ ըլլալը ասպացուցելը : Արդարեւ , նկարիչը գծած պիտի ըլլայ հակաստուեր պատկերներ , անձանօթ մնացած ցարդ այդ իսկ սպառնաւոր , մինչեւ որ լուսանկարչական գործողութիւն մը — գիպուած մը — երեւան կը բերէ անոր վրայ պարունակած պատկերները : Այն ատեն , կըսեն , պէտք է որ ԺԳ. կամ ԺԳ. դատուն՝ լուսանկարչութեան գաղտնիքը ծանօթ ըլլար , ինչ որ ճշմարտու-

(1) Պ. Վինեօնի հարցուելով թէ ինչո՞ւ գիտի մը վրայ չեն ըրած իրենց փորձերը , պատասխանեց թէ այս փորձին համար պահանջուած մասնաւոր պայմաններով իր վրայ միացնող մարմին մը գտնելը եթէ ոչ անկարելի , դէթ խիստ դժուար է :

Թե՛նէ բոլորովին հեռի է : Կեղծ նկարիչը որքան ալ հանճարեղ ու վարպետ՝ չէր կրնար հեռանալ իր դարուն արուեստին սահմանէն . եւ ոչ իսկ իր դարուն գիտութիւնը կրնար իրեն ենթադրել տալ , թէ Քրիստոսի պատկերը պատանքին վրայ հակաստուեր պիտի գծուէր :

Աւետարանները համաձայն են թէ կողին վէրքը աջ կողմն էր , մինչ պատկերին վրայ ձախ կողմը կերեւի : Նկարիչը , որ Յիսուսի չարչարանաց ու մահուան վերաբերեալ բոլոր մանրամասնութեանց քաջ տեղեակ պիտի ըլլար , այսքան բացորոշ ու էական կէտի մէջ չէր կրնար սխալիլ : Բայց երբ դիմենք պ. Վիննօնի , այս կէտը դիւրաւ կը մեկնուի : Վէրքը աջ կողմն ըլլալով երբ մարմինն պատկերը կը փոխանցուի պատառին վրայ , ձախ կողմը դարձած կըլլայ : Այս երկու կէտերուն ալ նշանաւոր հնախօս Պ. տը Մելի կը պատասխանէ , թէ փայտի վրայ փորագրուած պատկերը դրոշմուած է պատառին վրայ եւ ոչ նշկարուած : Բոլոր փայլուն մասերը որք կարմիր են , ժամանակ անցնելով սեւցած են : Այս պատասխանը դեռ ամէն գիտնականներէ չընդունուիր , եւ ոչ իսկ կրնայ բացատրել թէ կեղծարարը ինչու այդ միջոցին ուղեց դիմել : Պատկերներուն ամբողջութիւնը , իրենց բոլոր մանրամասնութեանց մէջ , original բան մը ցոյց կուտայ , որ չկրնար աչքէ վրիպիլ :

Այն ամենքը որոնք կը նկարեն զՅիսուս խաչին վրայ , գամերը կը զարնեն ձեռքին ափին մէջ եւ ռաքերուն վրայ , մինչ կտաւին նկարը որոշակի ցոյց կուտայ այդ գամին հետքերը դաստակին եւ կրուկին կամ կոճին վրայ : Ասի այնքան ճիշտ կերեւի որ եթէ փոխանակ դաստակին՝ ձեռաց մէջ ընդունած ըլլար Յիսուս գամերը , մարմնոյն ծանրութիւնը պիտի պատռէր ձեռքերը :

Պ. Տըլատ կըսէ թէ աճապարանքի տալ Քրիստոսի մարմինը օժուած չէ : Այս կէտը պ. Տըլատի կարծածին չափ ստոյգ չէ , թէեւ կարելի է հակիլ դիւրաւ դէպ ի այդ կարծիքն :

Ահա թէ ինչպէս կխօսին աւետարաններն այս մասին .

Եւ առետլ զմարմինն Յովսէփ՝ պատեաց սուրբ կտաւովք (Մար. Ի. 60) .

Եւ Յովսէփ գնեաց կտաւ , եւ իջուցեալ զնա՝ պատեաց կտաւովք եւ եդ ի գերեզմանի (Մարկ. ԺԵ. 46) .

Եւ իջուցեալ զնա՝ պատեաց պատառակալաւ (Ղուկ. ԻԳ. 53) .

Առին զմարմինն Յիսուսի , եւ պատեցին կտաւովք խընկովքն հանդերձ , որպէս օրէն էր հրէից պատել (Յովն. ՊԺ. 40) .

Նաեւ ,

(կանայք գնացին) տեսանել զգերեզմանն (Մատ. ԻԴ. 1) .

Եւ իբրեւ անց շաբաթն , Մարիամ Մագդաղենացի եւ Մարիամ Յակովբայ եւ Սողովմէ չոգան պատրաստեցին խունկս , զի եկեացին եւ օծցին զնա (Մարկ. ԺԶ. 1) .

Եւ երթալին զհետ նորա կանայք որ եկեալ էին ընդ նմա ի Գալիլէէ , տեսին զգերեզմանն , եւ որպէս եղաւ մարմինն նորա : Դարձան եւ պատրաստեցին խուսկս եւ իւղս եւ ի շաքաթուն հանդարտեցին վասն պատուիրանին (Ղուկ. ԻԳ. 55-56) : Բայց ի միաշաքաթուն վաղ քան ընդ առաւօտն եկին ի գերեզմանն , բերին զխուսկսն զոր պատրաստեցին (Ղուկ. ԻԳ. 1) :

Եւ ի միաշաքաթւոջն Մարիամ Մագդաղենացի գայ առաւօտուն ընդ արշալոյսն ի գերեզման անդր (Յով. Ի. 1) :

Ինչպէս կերեւի, ըստ Մատթէոսի, Մարկոսի եւ Ղուկասու՝ Յիսուսը պատեցին միայն կտաւով իսկ ըստ Յովհաննու՝ խնկովքն հանդերձ , որպէս օրէն էր Հրէից պատել , Մարկոս եւ Ղուկաս բացորոշ կերպով կը սեն թէ կիները խուսկ եւ իւղ պատրաստեցին , շաքաթ օրը հանդարտեցին վասն պատուիրանին եւ միաշաքաթին գացին ի գերեզմանն , առնելով իրենց հետ խուսկերը :

Յովհաննու ԺԺ. 40 համարը սխալ կամ վերջամուտ ընդունելով , կրնանք երեք աւետարաններուն յենլով ընդունիլ թէ կանայք ժամանակ չունեցան Քրիստոսի մարմինը օծելու : Ղուկաս այս մասին բնատարակոյս չթողուր արդէն , մանաւանդ նոյն իսկ ըստ Յովհաննու՝ ժամանակը սուղ էր , «եւ էր ի տեղւոջն յորում խաչեցաւ՝ պարտէզ , եւ ի պարտէզի անդ՝ գերեզմանն նոր յորում ոչ ոք երբէք էր եղեալ : Անդ վասն ուրբաթուն Հրէից , զի մօտ էր գերեզմանն , եղին զՅիսուս» : (Յով. ԺԺ. 41-42) :

Աւետարանիչները չէին գիտեր անշուշտ թէ երկու հազար պատկառելի տարիներէ վերջ հարկ պիտի ըլլար վիճիլ թէ Քրիստոսի մարմինը կտաւո՞վ մը թէ կտաւներով պատեցին : Թուրինոյի կտաւը միակտուր է , եւ Յովհաննէս , Թուրինոյի կտաւին յայտնի հակառակորդը , կըսէ , «եկն եւ Սիմոն Պետրոս , որ գայրն զկնի նորա , եւ եմուտ ի գերեզմանն , եւ տեսանէ զկտաւսն զի կային անդ . եւ վարչամակն որ էր ի գլուխ նորա , ոչ ընդ այլ կտաւսն կայր , այլ ուրոյն ծալեալ ի մի կողմըն» (Յովհ. Ի. 6-7) : Միակտուր պատանքէն զատ գլխուն վրայ ալ զատ կտա՞ւ մը դրուեցաւ : Ասանկ մեկնութիւն մը շատ դիւրաւ պիտի ընդունուի Թուրինոյի պատանքին վաւերականութեան կուսակիցներէն :

Թուրինոյի Ս. Պատանքը, որ 4, 10 մէթր երկայնութեան եւ 1, 40 մէթր լայնութեան վրայ վուշէ ազնիւ կտաւ մ'է , ունի իր պատմութիւնը , համեմատաբար նոր : Կըսուի թէ 1353ին կը գտնուէր Lireyի եկեղեցիին մէջ ի Շանբաներ , նուիրուած՝ խաչակիր ասպետի մը կողմանէ , որուն նախնիքը եւս խաչակրաց արշաւանքին մասնակցած էին : 1452էն սկսեալ Սալուայի տունը տիրանալով անոր , կը պահուի Շամպէրիի Սէնթ Շաբէլ անուն մատուռին մէջ : 1532 դեկտեմբերին հրդեհի մը աւերող բոցերուն ճարակ պիտի ըլլար ու ազատէր զմեզ իրմով զբա-

դիւրու յողնութենէն , բայց ազատեցաւ ազնուականի մը անձնութիւնը :
Թեամբ , քանի մը տեղեր միայն այրածի եւ մուխի հետքեր թողլով :
Կասկածներ երեւան ելնելով վաւերականութեան վրայ , Սալուայի Կա-
րոլոս Գ. ի խնդրանքին վրայ Կղեմէս Է. Պապը պաշտօն յանձնեց 1534
ապրիլ 8ին Լուդովիկոս տէ Կոտրէվոդ Կարդինալին՝ քննութեան հն-
թարկել պատանքը : Պաշտօնական ճանաչումը տեղի ունեցաւ 15 ապրի-
լին : 1578ին փոխադրուեցաւ ի Թուրինոյ , ուր կը մնայ ցարդ :

1353էն յառաջ ո՞ւր կը մնար այս պատանքը . խաչակիր Ասպետը
որմէ՞ եւ ին՞չ կերպով ձեռք անցուց զայն , այն ատենները իբրեւ Քը-
րիստոսի պատա՞նքը թէ նոյն պատանքը վրան Քրիստոսի պատկերը նը-
կարուած կընդունուէր : — Հարցումներ որոնց պատասխաններն թերեւս
մնան միշտ անորոշ :

Քրիստոնէական նախնական դարերուն ելնելով , կը հանդիպինք
պատանքի յիշատակութեան մը , որ որչափ ալ յարաբերութիւն չունենայ
Թուրինոյի Ս. մասունքին հետ , ժամանակի ահագին անջրպետ մը իրար-
մէ հեռու պահելով երկու պատանքներն , այսու հանդերձ կարժէ յիշա-
տակել հոս :

Երբ Ս. Հերոնիմոս Պաղեստին գնաց , Նազովրեցիք իրեն ցոյց տը-
ւին Եբրայեցւոց Աւետարան մը , արամերէն գրուած , լեզուն որ կխօ-
սուէր ի Պաղեստին Քրիստոսի ժամանակ : Այս աւետարանը մեծ յարգ-
ունէր Պաղեստինի քրիստոնեայ Հրեայներուն մէջ , որոնք ընդունելով ի
Քրիստոս խոստացուած Մեսիան , հաւատարիմ կը մնային մովսրական
օրինաց : Որոգինէս յաճախ գործածեց Եբրայեցւոց Աւետարանը , եւ Կղե-
մէս Աղեքսանդրացին Նոր Կտակարանին կանոնական գիրքերուն կարգը
կդասէր զայն : Քրիստոնէական նախնական դարու այս թանկագին յի-
շատակարանը , ուրեմն , կներկայացնէ մասնաւորապէս Պաղեստինեան
աւանդութիւնը :

Արդ , Ս. Հերոնիմոս , մին եկեղեցւոյ նշանաւոր հայրերէն , իր
Վարք երեւելի արանց գործին Յակոբոս Առաքեալին ընծայուած գլու-
խին մէջ կը յիշատակէ Եբրայեցւոց Աւետարանին սա կտորը . Dominus
autem cum dedisset sirdonem servo sacerdotis iuit ad Jacobum et
apparuit ei . բայց Տէրը , պատանքը Քահանայապետին ծառային տալէ
վերջ , գնաց դէպ ի Յակոբոս եւ անոր երեւցաւ :

Կը հետեւի թէ հեղինակը Եբրայեցւոց Աւետարանին , որուն խըմ-
բագրութիւնը կը դնեն քննադատներն Բ. դարուն , տեղեկութիւն չու-
նէր պատանքին վրայի պատկերէն : Իսկ Հերոնիմոս , որ կապրէր Դ.
դարուն վերջերը , եւ որ ծանօթ էր իբրեւ ջերմ պաշտպան Ս. մասանց
պահպանութեան ու պաշտպանութեան , ոչ միայն լսած չէր այդ օրինակ
աւանդութիւն մը , այլ եւ պատանքին պահուած կամ ուր մնացած ըլ-
լալուն մասին ո՞ր եւ է տեղեկութիւն չունէր , եթէ ոչ այսքան կարեւոր
խնդրի մը վրայէն լռութեամբ չպիտի անցնէր :

Այն դարերուն ուր Քրիստոսի վերաբերեալ էն աննշան մանրա-
մասնութիւններն իսկ առարկայ կըլլային երկար վիճաբանութեանց եւ
ուսումնասիրութեանց, կարելի էէ ենթադրել որ ծանօթ եղած ըլլար
պատանքի մը գոյութիւնը, նոյն իսկ առանց պատկերի:

Կը մնայ հարցաքննել Քահանայապետին ծառան որուն յանձնեց
Քրիստոս իր պատանքը — ինչո՞ւ չղիմել նոյն ինքն Քրիստոսի — թէ
Թուրինոյի կտաւը արդարեւ իր տեսած պատաճնքն է:

Մինչեւ որ ասոր պատասխանն ընդունինք, նկարիչներն ու ոսկե-
րիչները կրնան անխռով շարունակել իրենց գործը, ու տալ մեզի,
ըստ առաջնոյն, Քրիստոսի պատկերը, արդիւնք իրենց հանճարին ու
երեւակայութեան:

15 Մայիս 902
Բարիկ

Յ. Ա. ՃՐԿԱՅԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼԵԶՈՒԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Գ. ՈՐՈՎԱՅՆ.

Հայերէն *որովայն* (-ի, -ից) բառը = *փոր* = «ventre, pancia»,
արգանդ = «utero, ventre, seno, matrice», *մէջք* = «lombo», *ալ. gar-
rewa-*, *սանսկ. garbha-s* = «Mutterleib, Leibesfrucht», *եկ. սլաւ. дрѣ-
пѣ(н) = «Füllen», յուն. βρέφος = «Leibesfrucht, Kind, Junges» բա-
ռերու հետ, ինչպէս հայագէտն Սոֆուս Բուզգէ «Beiträge zur etymo-
logischen Erläuterung der armenischen Sprache» (Kuhn-ի Zeitschr.,
հտ. 32, էջ 33)-ին մէջ ուղեց բացատրել, ամենեւին կապ չունին ձայ-
նագիտական տեսակէտով:*

Որովայն բառը, ըստ իս, հնդեւր. *sorop- է, հայ. -այն վերջա-
ւորութեամբ. (հմմտ. *ուն-այն* = «leer», *սանսկ. ûná-s* = «unzureichend,
ermangelnd», *ալ. ûna-*, *յուն. εὔνις*, *գոթ. wans*, *հին նորդ. vanr*,
անգլ. սակս. won, *հին բարձր գերմ. wan* = «ermangelnd, fehlend»):
նոյն արմատէն են նաեւ *սանսկ. sárpatis* = «schleicht, gleitet,
kriecht», *sarpá-s* = «Schlange, Natter», *յուն. ἑρπῶ*, *լատ. serpo* =
«krieche», *ալբան. g' arper* = «Schlange» բառերը. (հմմտ. *հովիւ* = *հնդեւր. **
ovi-pâ = *pastor ovium*, ըստ *Բուզգէի*): Այս *որովայն* բառը՝ առաջ
«սողող» կը նշանակէր, որմէ կը տեսնուի, որ նախահայերէն լեզուին
մէջ «սողուններու փոր» իմաստով կը գործածուէր. տե՛ս այս մասին մա-
նաւանդ *որովայնագնաց հայերէն* բառը = «որ գնայ 'ի վերայ լանջաց
եւ որովայնի սողելով» = «che cammina sul ventre, réttile». (Չախ-
ջախեանի Բառգիրքը, Վենետիկ 1837, էջ 1134):

Budapest.

ՂՈՒԿԱՍ ԲԱԴՐՈՒՊԱՆԵԱՆ
Անեցի